

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ – ВАЖЛИВА УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ГАРМОНІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

SELF-IMPROVEMENT IS AN IMPORTANT CONDITION FOR ACHIEVING HARMONY IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A PRESCHOOL TEACHER

У статті обґрунтовано актуальність обраного аспекту дослідження, яка пояснюється потребою суспільства у професійно зрілих фахівцях, в тому числі й вихователя ЗДО. Методологічними засадами обраного аспекту вивчення є акмеологічний, компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівця дошкільної освіти.

Мета нашої статті: розглянути одну із важливих складових та умов досягнення гармонії в професійній діяльності вихователя ЗДО – самовдосконалення.

Наукова новизна дослідження полягає в наступному: обґрунтовано теоретико-методологічні засади та з'ясовано змістову характеристику дефініції, «самовдосконалення»; виокремлено структурні компоненти поняття «самовдосконалення»; виявлено специфіку досліджуваного феномена у взаємодії з важливими складовими професіоналізму вихователя ЗДО.

На основі глибокого теоретичного аналізу наукових напрацювань з'ясована сутність змісту поняття «самовдосконалення» у взаємозв'язку з такими, як «самореалізація», «самопізнання», «самовизначення», «само-освіта». Розкрито змістову характеристику досліджуваного феномену у контексті акмеологічного підходу.

Виокремлено основні складові самовдосконалення та структурні компоненти: діагностико-прогностичний, практико-процесуальний, аналітико-оцінний. У статті подано авторське бачення сутності самовдосконалення вихователя ЗДО як постійного руху до вершини професіоналізму.

У статті наголошується, що самовдосконалення охоплює всю систему життєдіяльності людини, а особливо проявляється у професійній діяльності, якій людина як правило, присвячує більшу частину свого життя.

Професіоналізм самовдосконалення в контексті нашого дослідження – це діяльність вихователя, яка збагачує його світогляд, розширює і оновлює знання, в цілому спрямовані на прогрес в інтелектуальному, морально-духовному аспекті. Самовдосконалення, безперечно, це рух до вершини зрілості.

Виокремлено основні умови успішності процесу форм самовдосконалення фахівця дошкільної освіти.

Зроблено виважені висновки, накреслені перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: самовдосконалення, акмеологія, вихователь ЗДО, професіоналізм, гармонія, самоосвіта.

The article substantiates the relevance of the chosen aspect of the study, which is explained by the society's need for professionally mature specialists, including the educator of secondary education. The methodological foundations of the chosen aspect of study are the acmeological, competency-based approach to the professional training of a specialist in preschool education. The purpose of our article is to consider one of the important components and conditions for achieving harmony in the professional activity of a PE teacher – self-improvement. The scientific novelty of the research is as follows: the theoretical and methodological foundations are substantiated and the semantic characteristic of the definition, "self-improvement" is clarified; the structural components of the concept of "self-improvement" are allocated; the specificity of the phenomenon under study in interaction with important components of the professionalism of the PE teacher is revealed. On the basis of a deep theoretical analysis of scientific developments, the essence of the content of the concept of "self-improvement" in relation to such as "self-realization", "self-knowledge", "self-determination", "self-education" is clarified. The semantic characteristic of the phenomenon under study in the context of the acmeological approach is disclosed. The main components of self-improvement and structural components are allocated: diagnostic-prognostic, practical-procedural, analytical-evaluative.

The article emphasizes that self-improvement covers the entire system of human life, and is especially manifested in professional activity, to which a person, as a rule, devotes most of his life. Professionalism of self-improvement in the context of our study is the activity of the educator, which enriches his worldview, expands and updates knowledge, generally aimed at progress in the intellectual, moral and spiritual aspect. Self-improvement is undoubtedly a movement towards the pinnacle of maturity.

The article presents the author's vision of the essence of self-improvement of the PE teacher as a constant movement to the top of professionalism. The main conditions for the success of the process of forms of self-improvement of a specialist in preschool education have been allocated. Balanced conclusions have been made, prospects for further research have been outlined.

Key words: self-improvement, acmeology, PE teacher, professionalism, harmony, self-education.

УДК 37.01.09
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.1.45>

Мельник І.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Федун О.В.,
керівник гуртка раннього розвитку
дитини
Центру позашкільної освіти
Волинської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку освіти посилюється увага до підготовки фахівця в тому числі й вихователя ЗДО. В умовах пріоритету особистісно орієнтованого, гуманістичного підходу в освітньому просторі зростає роль

особистості педагога, актуалізується питання його професійної діяльності та індивідуальності.

Відомо, що специфікою педагогічної діяльності є постійне самовдосконалення виховання, підвищення рівня його кваліфікації. З огляду на це актуальним є звернення до акмеології, метою якої визначено вдосконалення особистості, допомога

в досягненні нею вершин фізичного, духовного, морального й професійного розвитку.

Ідея професійного самовдосконалення особистості в непростих умовах сьогодення набуває практичного значення, сприяє утвердженню педагогіки гуманізму, забезпечує мінімальний розрив між генерацією нових знань, технологій та їх застосуванням на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади акмеології як науки, акмеологічні підходи у професійній діяльності педагога обґрунтовані у працях Г.С. Данілової, А.О. Деркача, С.Д. Пожарського, О.А. Дубасенюк, С.С. Пальчевського, В.В. Панчука, В.В. Рибалки та ін.

Автори доходять висновку, що професіоналізм педагога – явище складне і потребує комплексного вивчення.

Очевидною є проблема самовдосконалення вихователя ЗДО, вирішення якої зумовлюють суспільні процеси, що задають освіті нові вектори розвитку.

Питання професійного саморозвитку самовдосконалення відображені в роботах І. Зязюна, О.А. Дубасенюк, В. Кременя, М. Євтуха, Л. Лунаковської, Е. Пінковської, Ю. Барабаша, С.О. Сисоєвої, В.А. Ковальчук.

Безпосередньо проблеми самовдосконалення фахівця дошкільної освіти у контексті його професійної підготовки розглядають у своїх дослідженнях Г. Беленька, Н. Гузій, А. Богуш, Т. Поніманська, О. Семенова.

Траєкторія теоретичного розгляду феномена самовдосконалення у сучасній педагогіці та технології охоплює низку досліджень, присвячених обґрунтуванню пов'язаних із ним таких понять, як «саморозвиток», «самопізнання», «самоосвіта», «самовизначення».

Об'єднуючим для переважної більшості досліджень є розгляд самовдосконалення як складової підструктури професіоналізму педагога (І. Зязюн, О. Дубасенюк, В. Купрієвич, О. Ковальчук, Е. Пінковська).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність ґрунтовних досліджень сутності самовдосконалення вихователя ЗДО, механізмів його формування актуалізують заявлений нами аспект проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета нашої статті: розглянути одну із важливих складових та умов досягнення гармонії в професійній діяльності вихователя ЗДО – самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доведено, що професіоналізм тісно пов'язаний з реалізацією людиною своїх внутрішніх та зовнішніх резервів, можливостей у процесі професійної діяльності. Тому очевидним є взаємозв'язок між рівнем професіоналізму вихователя та його

особистісного потенціалу як можливості самовдосконалення.

Професіоналізм самовдосконалення в контексті нашого дослідження – це діяльність вихователя, яка збагачує його світогляд, розширює і оновлює знання, в цілому спрямовані на прогрес в інтелектуальному, морально-духовному аспекті. Самовдосконалення, безперечно, це рух до вершини зрілості.

Конструктивною і слушною є думка науковців щодо співвідношення «акме» та розвитку педагога-професіонала (О. Дубасенюк, А. Деркач, В. Рибалки).

Відомо, що питання самовдосконалення і реалізації навичок творчого потенціалу особистості вивчає акмеологія (від грец. акме – вершина). Вивченню акмеологічної проблематики присвячені дослідження А. Деркача, О. Дубасенюк, Г. Данілової, В. Рибалки. На сьогоднішній день чітко виділяються професійна акмеологія та особистісна. Якщо професійна пов'язана із зростанням професіоналізму, розквітом сил і можливостей людини на вершині діяльності, включаючи самовдосконалення, то акмеологія особистості вивчає закономірності досягнення акме фізичного, духовного, інтелектуального розвитку людини.

Професія педагога має свою специфіку: він працює в системі «Людина-людина», а значить його особистість є потенційним «робочим інструментом». Професійний результат прямо залежить від досконалості цього інструменту. Саме в педагогічній професії особистісний ріст – важлива умова досягнення вершини професіоналізму.

Зауважимо, що маловідомий прикарпатський поет-самоучка Осип Мошура ще задовго до формування акмеології як науки вивів свою формулу гармонії, яка допомагала йому йти вперед. Сутність гармонії поет розумів у єдності якісної та кількісної досконалості. О. Мошура був переконаний, що лише сильна фізично й духовно людина має право жити і множитися [2].

У свій час В.Сухомлинський порівнював працю вчителя із професією майстра-скульптора, який творить людину майбутнього. Особливо суттєвою є думка вченого про необхідність узгодженості дій вчителя -гармонія творення людини, «чутливим, мудрим, досвідченим, обережним і сміливим диригентом цієї гармонії» Василь Олександрович називає педагога» [3, с. 149]. Ми переконані, що вказане міркування ученого цілком вмотивовано транслювати і на вихователя ЗДО.

Відомо, що досягнення високого рівня професійної майстерності можливе лише за умови постійної, цілеспрямованої роботи над собою. Відтак значущими для кожного фахівця, а особливо для вихователя є саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіта.

Самоосвіта, самовдосконалення розуміються як вид вільної духовної діяльності, вільний шлях

до прискореного саморозвитку, що є цілою системою цілеспрямованого, розумного формування людиною різних сторін свого духовного «Я».

Зазначимо, що самовдосконалення – складний, динамічний і багатоаспектний процес. Це і поповнення ресурсів інтелекту (розвиток мислення, пам'яті, уваги), фізичне вдосконалення, збагачення духовного світу, усвідомлення необхідності постійної освіти, навчання і праці. Сюди включаються і розвиток рефлексивних здібностей, здатності прогнозувати, діагностувати, культура спілкування, вміння встановлювати контакт з аудиторією з партнерами у спілкуванні, налагоджувати взаємостосунки у колективі, вміння організувати час свого життя як простір безперервного загальнокультурного й професійного самовдосконалення, формування культури звичок, культури здоров'я, праці, відпочинку всього життя. Не менш значущим є вироблення своєї позиції в житті, усвідомлення її, завдань, поставлених перед собою, і діяти відповідно до них.

З огляду на творчий аспект педагогічної праці, її нестандартність, потребу діяти не за шаблоном додамо, що самовдосконалення – це робота над формуванням себе не тільки як професіонала, а як особистості – здібної та творчої, це цілеспрямований внутрішній пошук.

Істотним вважаємо взаємозв'язок самовдосконалення із самовизначенням, основою якого є орієнтація не на пізнання і володіння, а взаєморозуміння. Важливо в цьому сенсі усвідомлення особистістю своєї власної позиції, осмислення своїх та чужих цінностей, вибір цілей і засобів поведінки за конкретних обставин життя, вміння виявляти й утверджувати себе у різних життєвих ситуаціях щодо вихователя, чи у спілкуванні з дітьми, батьками. Головне, відноситися до вихованця як до людини – найвищої цінності на Землі.

Водночас теорія і практика доводять, що самовдосконалення є відображенням інтегративного, творчого процесу свідомого особистісного становлення, професійно-особистісного саморозвитку. В основі цього процесу лежать самопізнання, самоорганізація, самооцінка. Адже вмотивована, активна та системна самоосвіта здатна забезпечити перехід на якісно новий інтелектуальний та професійний рівень, сприяє професійному росту.

Відомо, що навчальний заклад будь-якого рівня дає тільки основу освіти, яка має продовжуватися і здійснюватися у подальшому самостійними зусиллями шляхом самонавчання та самовиховання.

Доведено, що в сучасних умовах найбільших успіхів досягають люди, які оволоділи мистецтвом життя на Землі, стали справжніми професіоналами лише тому, що керуються високими духовними принципами і якостями (віра, добро, честь, відданість, гідність, благородство).

Цінними у такому контексті відзначаємо міркування Василенка В.М.: «сучасна освіта готує

спеціалістів відповідних професій, однак виховання (формування домінантних духовних цінностей, принципів, особистісних якостей людьми) не здійснюється цілеспрямовано, не контролюється державою і освітою. Мистецтвом життя людина оволодіває сама, і не завжди успішно» [4, с. 165].

Ми підтримуємо позицію автора того, що вирішення ключових проблем суспільства полягає в розвитку його духовності, проникнення духовних знань у всі сфери.

Нам імпонує наукова позиція В.О.Купрієвич щодо сутності самовдосконалення. автор розуміє це поняття як найбільш адекватну форму розвитку, як цілісну нелінійну систему вмінь та якостей, «як внутрішній процес цілеспрямованої роботи над собою, що відображає вищий рівень саморуху на основі інтегральної взаємодії самопізнання та самовдосконалення, ціннісно-вмотивованої професійної діяльності, здатності самостійно визначити концепцію власного особистісно-професійного зростання на основі аксіоматичного, акмеологічного, компетентнісного, культурологічного, антропологічного, особистісно орієнтованого, системного, діяльнісного, синергетичного підходів» [5, с. 54–55].

Оскільки самовдосконалення тісно пов'язане із самоосвітою вважаємо за доцільне звернутися до визначення змісту дефініцій «самоосвіта».

На думку І.Радюк «самоосвіта є складним, поліфункціональним неперервним інтелектуально-вольовим процесом, спрямованим на пошук, засвоєння та практичне застосування особистістю необхідної інформації, який забезпечується низкою емоційно-мотиваційних, психолого-педагогічних і соціальних чинників» [6, с. 166]. Ми підтримуємо позицію автора в тому, що самоосвіта є внутрішньою особистісною діяльністю, спрямованою на саморозвиток і самовдосконалення, в тому числі й на професійне.

Поділяємо думку багатьох дослідників, що самовдосконалення є важливою складовою професіоналізму педагога, в нашому контексті вихователя ЗДО. Водночас процес самовдосконалення педагога – складний і безперервний. Особистісне професійне зростання вихователя сприяє успішній динаміці його професійного потенціалу.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на такий важливий мотиваційний механізм самовдосконалення й самоосвіти вихователя ЗДО як арсенал матеріальних та моральних стимулів, які позитивно сприятимуть підвищенню професіоналізму педагога, вияву його творчих здібностей, творчій активності.

Належна мотивація праці педагога, безперечно впливатиме на підвищення рівня його інтелекту, опанування сучасними методиками навчання і виховання.

За визначенням О. Рудницької «мотиви поділяються на внутрішні, пов'язані зі змістом діяльності та її вдосконаленням, і на зовнішні (соціальні), що виражають прагнення досягти певну позицію у системі суспільних відносин [7, с. 95].

Тобто, ця група мотивів пов'язана із характером діяльності, формами і рівнями її вираження, що залежать передусім від особистості педагога. Тому необхідними умовами розвитку позитивної мотивації діяльності вихователя ЗДО є забезпечення відповідних умов для вираження змісту його діяльності. Відтак, вочевидь актуальними створення інтелектуально-креативного середовища, яке є визначальним в успішності максимальної реалізації особистістю творчості, таланту, успіхів, самостійності, ініціативності, наявних життєвих перспектив (кар'єрний ріст), можливості самоствердження, спонукання до творчого самовираження.

Вагомими у праці педагогів ЗДО є як матеріальні, так і нематеріальні (моральні стимули), що спонукають до підвищення ефективності їх праці.

Ми погоджуємося з позицією Н.В. Житник [8] щодо неадекватного рівня оплати науково-педагогічних працівників у порівнянні з їх внеском у формування кадрового потенціалу країни, еліти нації. На сьогоднішній день досить мізерною є заробітна плата працівників дошкільної освіти, яка аж ніяк не може розглядатися стимулом до професійного росту педагога чи матеріальною винагородою його праці.

На нашу думку, суттєвою спонукою вихователя ЗДО до підвищення його творчого потенціалу, професійної майстерності може бути передусім увага, довіра з боку керівника закладу, органів управління освітою. Серед суттєвих прийомів нематеріального стимулювання професійної діяльності працівника дошкільця ми виділяємо: схвалення його успіхів, досягнень, повідомлення про це на конференції, місцевих ЗМІ, методичні раді, наказ з оголошенням подяки до Дня дошкільця, Дня працівника освіти та ін.

В умовах економічної кризи в країні, безумовно, важко говорити про матеріальні стимули. Однак і тут можна знайти вихід. Наприклад, давати змогу працювати за сумісництвом, введення номінації «Кращий вихователь року», «Кращий вихователь міста» та ін.

Узагальнення проаналізованих підходів науковців (М.П. Євтуха, Е.А. Пінковської, Т.В. Черкашиної, В.О. Купрієвич щодо змісту досліджуваного феномена дає змогу стверджувати, що більшість дослідників розуміють самовдосконалення як багатоструктурне і багатокомпонентне утворення.

Наше бачення структури досліджуваного поняття дозволяє виділити ключові складові: позитивне ставлення та наявність стійких мотивів до професійної діяльності, розвиток педагогічних здібностей, професійно-педагогічних знань, вмінь

та навичок, умінь застосовувати їх на практиці, професійно важливі якості особистості.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Таким чином, можна резюмувати, що самовдосконалення вихователя ЗДО – це постійний, цілеспрямований процес роботи над собою. Водночас це необхідний етап забезпечення його акме й досягнення гармонії в професійній діяльності.

Самовдосконалення – це і самоаналіз, самовиховання, самооцінка. Це довготривалий процес самозміни у власному і професійному «Я», динамічний і багатоаспектний процес, пов'язаний з постійною роботою над підвищенням рівня знань, професійної і загальної культури, ерудиції, збагачення духовного, фізичного й інтелектуального розвитку. Це складний шлях невпинної праці й творчого зростання, постійне прагнення досягнути висот професійного ідеалу, саморозкриття власних потенцій, саморух до висот професіоналізму. Професійне самовдосконалення – процес інтеграції особистісного і професійного зростання.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні специфіки управління самовдосконалення педагога, шляхів оптимізації цього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федунь М.Р. Мемуарні свідчення поета-самоучки Осипа Мошури про одне з основних понять акмеології – «гармонія» / *Акмеологія – наука XXI століття: розвиток професіоналізму*. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2008. С. 382–382.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. К.: Рад. школа, 1988. 304 с.
3. Василенко В.М. Реалізація проєкта «Духовне відродження людини і суспільства». *Акмеологія – наука XXI століття: розвиток професіоналізму*. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2008. С. 165–169.
4. Купрієвич В.О. Практичний аспект педагогічної системи професійного самовдосконалення особистості. *Педагогіка і психологія*. 31 березня – 1 квітня 2017. С. 54–56.
5. Радюк Г.І. Готовність вчителів початкової школи до самоосвіти як складова їхньої професійної підготовки. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. 12–15 жовтня 2020 року. Луцьк. С. 166–169.
6. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан, 2005. 360 с.
7. Житник Н.В. Мотивація викладацьких кадрів як фактор розвитку ВНЗ. 3б. наук. праць. *Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції*. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2009. С. 60–63.
8. Євтух Н.Б., Пінковська Е.А., Черкашина Т.В. Методики особистісно-професійного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності на основах самопізнання. Навч.-метод. посібник. Черкаси: вид. Чабаненко Ю.А., 2016. 408 с.